

Vlamingen en hun (tussen)taal: een attitudeel mixed guise-onderzoek

door

Leen IMPE en Dirk SPEELMAN

Abstract

In this mixed guise study, a group of West-Flemish and Limburgish young adults were asked to judge four audio recordings, one of which was spoken in the standard variety and three of which were spoken in various regional colloquial varieties (namely Brabantish, West-Flemish and Limburgish). By means of a principal component analysis, we identified three dimensions underlying the different attitudes towards the linguistic varieties mentioned above (viz. a *status*-dimension, a *social attractiveness*-dimension and a *personal integrity*-dimension) instead of the classic dichotomy *status* versus *solidarity*. Furthermore, the variables "region" and "sex" were found to trigger significant attitudinal differences.

1. INLEIDING

Hoe staat de Vlaming vandaag tegenover zijn (tussen)taal? Wordt de Vlaamse tussentaal - de taalvariëteit die in Vlaanderen in toenemende mate als informele spreektaal gehanteerd wordt - inderdaad als informeel gepercipieerd, of is er nauwelijks een verschil in de attitudes ten opzichte van de standaardtaal en de tussentaal? En als we er rekening mee houden dat de tussentaal doorgaans regionaal gekleurd is, speelt die dialectische achtergrond dan een rol in de attitude?

Om op die vragen een antwoord te vinden, hebben we aan de hand van een experimenteel mixed guise-onderzoek de houding van de Vlamingen ten opzichte van zowel de Vlaamse standaard- als tussentaal geanalyseerd. Na een bondige schets van het huidige Vlaamse taallandschap - met zijn formele en informele taalvariëteiten - in sectie 2, lichten we in sectie 3 het design van het guise-onderzoek toe. We selecteerden 301 informanten uit een populatie West-Vlaamse en Limburgse leerlingen tussen vijftien en twintig jaar oud. Die informanten kregen vier stimulusfragmenten in verschillende taalvariëteiten te horen: een neutraal standaardtalig fragment en drie meer informele,

tussentalige realisaties (een Brabants, West-Vlaams en Limburgs gekleurd tussentalig fragment). Hoewel er vier fragmenten zijn, zijn er slechts drie verschillende sprekers ingeschakeld om die fragmenten te maken. Het West-Vlaamse en Brabantse tussentalige fragment werden elk door een verschillende spreker ingesproken, maar het Limburgse tussentalige en standaardtalige fragment werden beide door een zelfde (derde) spreker ingesproken. Met andere woorden, de onderzoeksdesign is een mix van elementen uit zowel het *matched guise*-model (één spreker – meerdere stimulusfragmenten) als uit het *verbal guise*-model (meerdere sprekers – evenveel stimulusfragmenten). We hebben gekozen voor een *mixed* in plaats van een klassiek *matched guise*-experiment (waarbij alle fragmenten door één en dezelfde spreker worden ingesproken, met als voordeel dat verschillende sprekerskenmerken geen invloed kunnen hebben op de attitudevorming), omdat we geen spreker vonden die de drie verschillende regionaal gekleurde tussentalige variëteiten op voldoende overtuigende wijze kon spreken. We hebben aan ieder fragment bovendien een vlotheidsindex toegekend en een tussentaligheidsgraad die op basis van het aantal typisch tussentalige elementen het fragment een specifieke plaats geeft op het “tussentaal-continuüm” tussen de uiterste polen standaardtaal en dialect. In sectie 4 zal duidelijk worden of de vlot- en tussentaligheid van de fragmenten al dan niet een belangrijke rol speelt in de attitudevorming van de Vlaming.

Na het beluisteren van elk fragment moesten de informanten dat fragment evalueren door een enquête in te vullen. Die vragenlijst bestond uit tien polaire zevenpuntenschalen waarop de informanten hun mening met betrekking tot verschillende status- en sympathiegerichte vragen – die op het eerste gezicht niets met taal te maken hadden – moesten aanvinken en waarmee hun attitude ten opzichte van de verschillende taalvariëteiten uit de stimulusfragmenten kon worden gemeten.

We hebben tenslotte de significantie van onze bevindingen getoetst aan de hand van een Principal Component Analysis en enkele t-tests. Daarmee konden we aantonen hoeveel en welke onderliggende dimensies de grond vormen voor de onderzochte taalattitudes van de informanten. In sectie 5 wordt duidelijk of attitudes ten opzichte van de standaardtaal op basis van andere motivaties ontstaan dan attitudes ten opzichte van de regionaal gekleurde fragmenten, en of ook tussen de regionale fragmenten onderling een verschil in appreciatie valt te bespeuren. Uit ons onderzoek kwam naar voren dat Vlamingen – Nederlandstalige Belgen – er andere attitudes op nahouden naargelang hun regionale afkomst en hun geslacht. Zo blijken vrouwen andere

attitudes te hebben tegenover bepaalde taalvariëteiten dan mannen, en West-Vlamingen andere taalattitudes te hebben dan Limburgers.

2. TAALVARIËTEITEN

De eerste taalvariëteit die we in dit onderzoek nader bestudeerd hebben, is de Vlaamse standaardtaal. Die standaardtalige norm in Vlaanderen, het “VRT-Nederlands”, wordt in tegenstelling tot vroeger niet langer als strikt afhankelijk van het Nederlandse Nederlands beschouwd. Vlaanderen heeft een eigen “Belgisch-Nederlands” ontwikkeld dat op fonologisch, morfologisch, lexicaal en syntactisch vlak licht verschilt van zijn Noord-Nederlandse pendant. Dé kenmerkende eigenschap van een talige norm zoals het Vlaamse Standaardnederlands is de – in principe – drievoudige algemeenheid ervan (Geeraerts 2003). Een standaardvariëteit is namelijk de taalvariëteit bij uitstek die in alle situaties en overall bruikbaar is (functioneel algemeen) (1) en die zowel de geografische (2) als sociale afkomst (3) van de spreker maskeert, waardoor deze taalvariëteit a priori een zeker prestige draagt. Op basis daarvan verwachtten we in dit attitudeonderzoek positieve attitudes ten opzichte van de standaardvariëteit, vooral wat betreft de prestige- of statusgerichte vragen. Voor wat betreft de sympathiegerichte vragen waren de verwachtingen iets neutraler. In situaties waarbij solidariteit het primaire doel is, past men zijn taalgebruik vaak aan aan de situatie en gesprekspartner in kwestie. Sociaal of geografisch gemarkeerde taalelementen kunnen daarbij juist bijdragen tot het welslagen van het gesprek.

Hoewel zich in Vlaanderen een eigen “Belgische standaardtaal”-variëteit ontwikkeld heeft, gebruikt de Vlaming die verworven standaardtaal echter niet in alle daarvoor aangewezen situaties. De standaardvariant – hoewel theoretisch aanvaard als de norm – voelt voor de modale Vlaming nog vaak aan als te artificieel en wordt bijgevolg zelden spontaan gebruikt (hetgeen Geeraerts de “zondagse-pakmentaliteit” noemt). Van de Velde (1996:266) wijst erop dat de Vlaming in een groot aantal omstandigheden echter ook dialectgebruik niet langer adequaat vindt, aangezien het dialect vanaf het einde van de jaren '60 voor lange tijd echt als minderwaardig werd geëtiketteerd en het nog steeds vaak weinig prestige wordt toegekend – zo blijkt uit taalattitudeonderzoek van bijvoorbeeld Deprez (1981).

Naast de traditionele tweedeling standaardtaal-dialect heeft zich bijgevolg, vooral in informele spreektaalige contexten, een soort bovenregionale substandaardtaal *tussen* die twee traditionele polen in ont-

wikkeld. Dit vrij recente taalverschijnsel, dat zowel tussentaal (Taeldeman 1993), Verkavelingsvlaams (Van Istendael 1993), Schoon Vlaams (Goossens 2000), Koetervlaams (Barnard, in Geeraerts 1999) als soap-Vlaams (Geeraerts 1999, 2003) wordt genoemd – allemaal verpakkingen voor dezelfde inhoud – is de tweede taalvariëteit waar deze studie om draait. Typerend voor die tussentaal is dat deze taalvariëteit een steeds grotere functionaliteit ontwikkelt en steeds meer de natuurlijke informele omgangstaal voor veel Vlamingen lijkt te worden. Goossens wijst daarbij op de belangrijke invloed van Brabant, het talige centrum in Vlaanderen.

“Deze kern [het Brabantse taalcentrum] heeft na de doorbraak van een bovendialectische omgangstaal in Vlaanderen zijn rol van toonaangever voortgezet en versterkt. De taal van veel eigen ontspanningsprogramma’s in onze tv-zenders is het Schoon Vlaams van dat gebied. Aan die taal passen Limburgers en Oost- en West-Vlamingen zich in hun Schoon Vlaams taalgebruik in tal van detailtjes aan.” Goossens (2000:7)

Hoewel de perifere gebieden zich richten naar dat centrum – dat Goossens (2000:7) preciseerd als “de as Antwerpen-Brussel met Mechelen en ook Leuven, in het Brabantse dialectgebied” – is de Vlaamse tussentaal geen homogeen geheel. Verschillende regio’s leggen verschillende accenten – zoals zal blijken gaat het hier vooral om fonetische aspecten.

We verwachtten dat ons attitudeonderzoek voor de tussentalige fragmenten bij de status- en competentieaspecten wellicht iets minder positieve evaluaties, maar bij de sociale en solidariteitsgeoriënteerde vragen wellicht betere evaluaties zou opleveren dan het standaardtalige fragment.

3. DESIGN

3.1 *Informanten*

We selecteerden 301 mannelijke en vrouwelijke leerlingen uit West-Vlaamse en Limburgse scholen om mee te werken aan het onderzoek. Alle leerlingen volgden een ASO-richting¹ in het secundair onderwijs. Daardoor werden grote niveau- en intelligentieverschillen tussen de leerlingen, klassen of scholen zo goed mogelijk beperkt zodat verschil-

¹ Een ASO-richting in Vlaanderen is een voorbereidend wetenschappelijke opleiding, zoals VWO in Nederland.

lende antwoordpatronen in het onderzoek niet systematisch door dergelijke verschillen vertekend kunnen zijn. We hebben bovendien een evenredige verdeling nagestreefd wat betreft leeftijd (vijftien tot zeventienjarigen versus achttien tot twintigjarigen), geografische spreiding (West-Vlamingen versus Limburgers) en geslacht (jongens versus meisjes).²

Die verdeling maakte het bij de analyse van de gegevens mogelijk om, naast een globaal beeld van de taalattitude van de betrokken informanten ten opzichte van de aangeboden variëteiten, ook de correlatie tussen de genoemde onafhankelijke variabelen en de antwoordpatronen van de informanten na te gaan. De variabele *leeftijd* leverde geen significante verschillen op tussen de twee subgroepen; het leeftijdsverschil tussen de jongste en oudste groep informanten bleek daarvoor te klein te zijn.

3.2 *Mixed guise-onderzoek*

We hebben in deze studie attitudes getraceerd met behulp van de "mixed guise-techniek" die, zoals de naam al laat vermoeden, een mix is van elementen van de klassieke "matched guise-techniek" enerzijds en van de "verbal guise-techniek" anderzijds. Volgens het model van de "matched guise-techniek" (Lambert 1960) krijgt een groep proefpersonen een aantal geluidsfragmenten te horen die allemaal, zonder dat de proefpersonen daarvan op de hoogte zijn, door een en dezelfde spreker zijn ingesproken. Die spreker gebruikt tijdens de opnames verschillende taal(variëteit)en, verschillende "guises" in een zelfde, neutrale tekst waaruit verder niets expliciet over zijn sociale achtergrond of persoonlijke karaktertrekken valt op te maken. Doordat eenzelfde spreker en dus ook eenzelfde stem wordt gebruikt, kunnen eventuele verschillen in persoonsgebonden variatie worden geneutraliseerd. Mocht een informant een voorkeur hebben voor bepaalde geslachtelijke, leeftijdsgebonden of stemkwalitatieve kenmerken bij een spreker, dan kan zijn attitude in dit model daar alvast niet door worden beïnvloed.

De design van de "verbal guise-techniek" (Ball & Giles 1982) is vrij gelijklopend met die van de matched guise-techniek, met dat verschil dat er evenveel sprekers als geluidsfragmenten zijn. Een belangrijke voorwaarde bij deze design is dus dat de persoonlijke sprekerskenmerken, zoals onder meer leeftijd, geslacht en stemkwaliteit, niet of slechts minimaal verschillen. De keuze voor een gedeeltelijke verbal guise in deze case was onvermijdelijk omdat het ons onmogelijk leek

² Zie bijlage 1.

een spreker te vinden die meerdere Vlaamse tussentalige variëteiten op een voldoende overtuigende en authentieke wijze kon spreken. We sluiten daarmee aan bij de opinie van van Bezooijen (1999:105-130):

“The use of the matched guise technique implies that no more than two varieties can be realistically compared to one another, for it is virtually impossible to find speakers speaking more than two varieties sufficiently well.”.

3.3 *Taak*

In dit experiment kregen de informanten vier korte geluidsfragmenten te horen. Twee fragmenten, een neutraal standaardtalig en een Limburgs gekleurd tussentalig, werden door een en dezelfde spreker ingesproken (het *matched guise-aspect*), terwijl het derde en vierde fragment, West-Vlaams en Brabants gekleurd tussentalig, van verschillende sprekers afkomstig waren (het *verbal guise-aspect*).

Aangezien we noodgedwongen met meerdere sprekers moesten werken, kwam een groot voordeel van de pure *matched guise-techniek* in het gedrang, met name het wegwerken van eventuele sprekersverschillen zoals leeftijd, geslacht, stemkwaliteit en -timbre. Om te vermijden dat de opgemeten attitude van de informanten (grotendeels) beïnvloed zou zijn door die verschillen in plaats van alleen maar door het verschil in taalvariëteit, hebben we geopteerd voor drie mannelijke sprekers van vergelijkbare leeftijd, die overigens allemaal “getrainde” radiopresentatoren waren. Hun professionele achtergrond kon immers garanderen dat hun stem op zijn minst goed verstaanbaar en aangenaam klinkt en dat alle stemmen van goede kwaliteit zijn. De geselecteerde radiopresentatoren waren wel relatief onbekend. De informanten zouden bekend talent immers kunnen herkennen en hen daardoor beoordelen op basis van hun persoonlijkheid en hun carrière in plaats van op basis van de taalvariëteit die ze spreken.

We vroegen de drie sprekers om elk zonder voorbereiding twee fragmenten – het een in de neutrale standaardtaal en het ander in de hen opgelegde regionaal gekleurde tussentalige variëteit – op band in te spreken. Daarbij refereerden we telkens aan enkele bekende “modellen”³ om de sprekers duidelijk te maken welk type taalgebruik moest

³ Voor de standaardtaal werd Bavo Claes die modelrol aangemeten, voor de Brabants gekleurde tussentaal stond Bert Anciaux model, voor de Limburgs gekleurde tussentaal was dat Steve Stevaert en tenslotte fungeerde Renaat Landuyt als model voor de West-Vlaams gekleurde tussentaal.

worden bereikt. Om de spontaniteit van de fragmenten niet in het gedrang te brengen, kregen de sprekers geen concrete aanwijzingen over welke – voor de taalvariëteit in kwestie typische – linguïstische variabelen zeker in de fragmenten moesten voorkomen. Het onderwerp van de fragmenten moest bovendien voor alle sprekers identiek, neutraal en actueel zijn. Het aanbieden van stimuli met verschillende, provocerende of emotioneel geladen inhouden zou de beoordeling van de informanten immers kunnen beïnvloeden (Ammon 1988:1071-1075). Wij kozen voor dit experiment het onderwerp “de dood van paus Johannes Paulus II” (de opnames zijn gemaakt in juni 2005, toen dit een ‘hot topic’ was). Er werd bovendien aan de proefpersonen gevraagd enkel te praten over het moment en de manier waarop ze over de dood van de paus op de hoogte waren gebracht, zodat uit niets hun persoonlijke stellingname voor of tegen de figuur Johannes Paulus II kon blijken.

Uit het opnamemateriaal werden uiteindelijk vier korte fragmenten⁴ geselecteerd: enerzijds drie tussentalige fragmenten en anderzijds een standaardtalig fragment dat ingesproken was door de spreker die ook de Limburgs gekleurde tussentaal voor zijn rekening had genomen. Bij die spreker kon het best een standaardtalig fragment worden gevonden dat geen inhoudelijke overlappingsen of verwijzingen naar zijn tussentalige fragment bevatte, zodat niets verraadde dat beide fragmenten door dezelfde persoon waren ingesproken.

Telkens nadat de informanten een fragment beluisterd hadden, werd hen gevraagd een enquête in te vullen in de vorm van een tiental bipolaire zevenpuntenschalen (zie bijlage 2). De informanten moesten daarop hun mening aanvinken met betrekking tot vijf status- en vijf sympathiegerelateerde vragen over de geluidsfragmenten. Wat de *statuselementen* betreft werd gepolst naar de mate van intelligentie van de spreker (8), naar zijn al dan niet succesvolle carrière (6), naar het feit of hij makkelijk dan wel eerder moeilijk van zijn stuk te brengen is (4), naar zijn uiterlijk (3) en tenslotte ook naar zijn kansen om de bovendhand te halen in een debat (2). Met het oog op *solidariteitselementen* daarentegen werd gefocust op hulpvaardigheid (9) en betrouwbaarheid van de spreker (1), op zijn eventueel entertainertalent (5), op het feit of de spreker een grote vriendenkring heeft (7) en of een potentiële vriendschap met de spreker mogelijk zou zijn (10). De vragen hadden dus op het eerste gezicht niets met taal(variëteiten) te maken, maar wel

⁴ De fragmenten duurden elk ongeveer 45 seconden en bevatten noch het begin, noch het einde van de opname, zodat de indruk werd verhoogd ‘spontaan gesproken Nederlands’ te horen.

met de persoonseigenschappen van de sprekers van die fragmenten. Bij iedere vraag, waarvan de polen steeds benoemd waren door middel van de tegengestelden “helemaal niet” en “heel zeker”, moesten de informanten aanduiden in welke mate ze de in de vraag verwerkte persoonseigenschap met de spreker van de daarvoor beluisterde variëteit associeerden. Gezien meerdere fragmenten echter door dezelfde spreker ingesproken zijn, en het dan dus ook om dezelfde persoonlijkheid gaat, konden we de attitude van de proefpersonen ten opzichte van de verschillende linguïstische variëteiten in plaats van ten opzichte van de verschillende personaliteiten blootleggen.

4. LINGUIÏSTISCHE ANALYSE

Om te voorkomen dat verschillende attitudes ten aanzien van de onderzochte tussentalige variëteiten verkeerdelijk enkel en alleen aan regionale variatie worden toegeschreven, hebben we aan elk fragment een tussentaligheids- en vlotheidsindex toegekend. Vlotgesproken fragmenten worden immers meestal geprefereerd boven fragmenten die aarzelend klinken en fragmenten zonder veel tussentalige kenmerken in bepaalde (prestigegevoelige) contexten boven fragmenten met veel tussentalige elementen.

Om de tussentaligheidsindex te berekenen, hebben we een inventaris opgesteld van twaalf linguïstische, vooral fonologische en morfologische kenmerken⁵ die taalgebruik als typisch tussentalig markeren (zie bijlage 3). Hoewel oorspronkelijk typisch Brabants, komen elk van die twaalf kenmerken vandaag voor in het informeel taalgebruik van sprekers uit alle drie de onderzochte regio's van dit onderzoek (Plevoets 2008). Vervolgens hebben we – en daarbij werd dezelfde aanpak gevolgd als in Geeraerts, Grondelaers & Speelman (1999) – per fragment de relatieve verhoudingen van het aantal tussentalige kenmerken en het aantal standaardtalige pendanten daarvan berekend. Wanneer in een fragment bijvoorbeeld vijf attestaties te vinden zijn van *h-procope*, terwijl de *h* slechts één keer niet wordt weggelaten, bedraagt de tussentaligheidsscore voor het tussentalige kenmerk *h-procope* 83,3%. Door dezelfde berekening voor elk geselecteerd tussentalig kenmerk te maken, bekwamen we een eerste tussentaligheidsgraad voor elk fragment.

⁵ Gebaseerd op vakliteratuur, met name een overzicht van Ruud Hendrickx (2001) in het kader van de tussentaalcampagne van de VRT, een onderzoek van Dirk Geeraerts (2000) naar ‘vlaamsigheden’ in de VTM-soap *Familie* en de VRT-soap *Thuis* en twee verhandelingen (Van Gijssels 2001 en Binnemans 2003) die door Geeraerts begeleid zijn.

Omdat bepaalde kenmerken die frequenter voorkomen in een fragment veel zwaarder doorwegen dan kenmerken die een minder groot aandeel vertegenwoordigen, hebben we aan elke categorie ook een wegingsfactor⁶ toegevoegd. Concreet vermenigvuldigden we daarvoor het relatieve aantal tussentalige attestaties per linguïstisch kenmerk met het gewicht van dat kenmerk. Wanneer een fragment bijvoorbeeld drie attestaties van *r-apocope* bevat, terwijl de eind-*r* slechts één keer wel wordt uitgesproken, dan zal het tussentalige kenmerk *h-procope* uit het bovenstaande voorbeeld een hogere wegingsfactor krijgen dan het tussentalige kenmerk *r-apocope* uit dit voorbeeld. Tot slot hebben we de verkregen getallen gesommeerd met een *gewogen tussentaligheidsgraad* als resultaat.

We merken hier op dat we in dit onderzoek geen dialectgraad hebben berekend, waarin aan de hand van de typische dialectkenmerken van iedere regio zou kunnen worden gemeten hoe dialectisch (en dus niet enkel hoe tussentalig) elk fragment precies is. Rekening houden met een dialectscore zou zeker een meerwaarde kunnen betekenen bij de interpretatie van deze resultaten en is dus interessant voor verder onderzoek.

Ten tweede hebben we ook een *vlotheidsindex* berekend, want

“speakers who are hesitant (Lay and Burron, 1968), or whose speech contains a relatively high number of speech nonfluencies (such as repetitions and vocalized pauses) are perceived less favourably, particularly with regard to competence, than more fluent speakers (Miller and Hewgill, 1964, Sereno and Hawkins, 1967, McCroskey and Mehrley, 1969)” (Giles 1975:5).

We hebben de vlotheid van elk fragment berekend door per fragment vier elementen te sommeren die allemaal een lagere perceptie van vlotheid in de hand werken. Dat zijn alle aarzelingen onder de vorm van een *euh*-klank, alle herhalingen (*maar je je verschiet er nog altijd van*), alle haperingen (*het gaat toch ergens met om een wereldleider*) en alle niet-lexicaal gevulde pauzes.⁷ Vervolgens berekenden we het verschil tussen het totale aantal woorden van het fragment en de som van alle “niet-vlotte” elementen. Uit dat resultaat werd ten slotte de procentuele verhouding met het totale aantal woorden van het fragment berekend. Kortom: hoe minder elementen in het fragment op aarzeling of stroefheid wijzen, hoe hoger de vlotheidsindex.

⁶ Het gewicht van een kenmerk wordt bepaald door de verhouding tussen de frequentie van dat kenmerk in de dataverzameling en de som van de frequenties van alle kenmerken in de dataverzameling.

⁷ We beschouwden een stilte of rustpunt als een niet-lexicaal gevulde pauze indien ze langer dan 1 seconde duurt middenin een zin en langer dan 2 seconden tussen zinnen.

	Tussentaligheidsgraad (gewogen gemiddelde)	Vlotheidsgraad
Brabantse tussentaal	62,50%	83,22 %
Limburgse tussentaal	34,15%	95,00 %
West-Vlaamse tussentaal	48,72%	93,23 %
Standaardtaal	2,86%	95,36 %

Tabel 1: Synthese van de linguïstische analyse

In de analyse valt op dat het Limburgse fragment veel minder typisch tussentalige elementen bevat dan de twee andere regionaal gekleurde tussentaalvariëteiten (de tussentaligheidsgraad is bijna 15% lager dan het West-Vlaamse fragment en bijna 28% lager dan het Brabantse fragment). Die lage tussentaligheidsindex impliceert dat het Limburgs gekleurde fragment op het "tussentaalcontinuüm" tussen standaardtaal en dialect het dichtst van alle tussentalige fragmenten aansluit bij de neutrale standaardtaal. Het Brabants gekleurde fragment is daarentegen het meest typisch tussentalige fragment van alle tussentalige fragmenten uit dit guise-onderzoek; het verschil met het West-Vlaamse fragment bedraagt bijna 15%.

Daarnaast toont de linguïstische analyse erg vergelijkbare vlotheidsindices voor alle fragmenten, behalve voor het Brabantse fragment. Dat Brabantse fragment bevat veel meer aarzelingen, pauzes en herhalingen dan de andere fragmenten. Die vrij lage vlotheidsgraad van het Brabantse fragment verklaart wellicht de onverwacht lage score die de Brabantse spreker kreeg op de enquêtevragen over *zelfzekerheid* en *winnaar van een debat* (twee variabelen waarbij hoge scores nauw correleren met vlot taalgebruik), terwijl de attitudes op de andere statusvragen voor deze spreker en zijn taalvariëteit vrij positief waren.

5. RESULTATEN

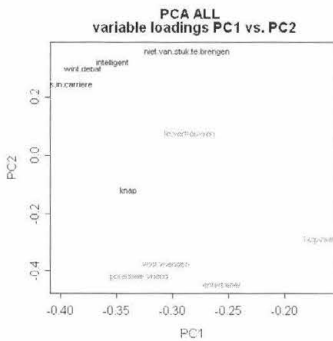
Voor de verwerking en interpretatie van de onderzoeksresultaten hebben we gewerkt met een Principal Component Analysis en enkele t-tests.⁸ Aan de hand van die principaalcomponentanalyse konden we alle variabelen (die wij in dit onderzoek a priori al in twee groepen indeelden, met name *status-* en *solidariteitsgeoriënteerde* variabelen) herleiden tot een kleiner aantal onderliggende dimensies of factoren

⁸ Bij de interpretatie van de tests werd een foutenkans van kleiner dan of gelijk aan 0.05 als significant beschouwd.

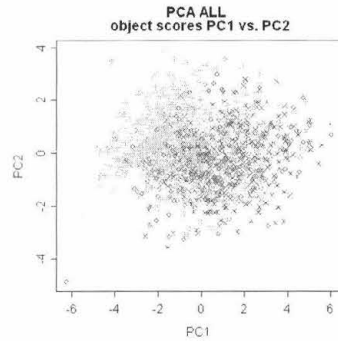
die een groot deel van de variatie (meer dan 70%) in de antwoordpatronen kunnen verklaren. Via deze analyse konden we dus de oorzaken blootleggen op grond waarvan de verschillende fragmenten verschillend werden beoordeeld. Die dimensies staan open voor persoonlijke interpretatie en kunnen dus op verschillende manieren worden ingevuld. Het is echter zo dat enkele interpretatiepistes steeds terugkomen en dat de meeste onderzoeken tot een daarvan te herleiden zijn.

De indeling die heel frequent gevolgd wordt in *taalattitude* onderzoek is het model van Ryan (1979) waarbij twee dimensies centraal worden gesteld: *status* en *solidariteit*. In *status*relaties is steeds sprake van een meerdere en een mindere waarbij elementen als superioriteit, macht en invloed sleutelbegrippen zijn, terwijl in *solidariteits*relaties solidariteit, sympathie en intimiteit een hoofdrol spelen. Deze benadering wordt door vele onderzoekers hoog in het vaandel gedragen, zodat velen hun vragenparen – zoals ook wij hebben gedaan – a priori dienovereenkomstig selecteren. Er zijn echter ook variaties op Ryans model. Zo stelt Lambert in zijn studies een eigen model voor; hij noemt de dimensies *bekwaamheid* (wat overeenkomt met de statusdimensie van Ryan), *sociale attractiviteit* (waaronder variabelen als hartelijkheid, humor en interessantheid vallen) en *persoonlijke integriteit* (waarbij variabelen als goedhartigheid, betrouwbaarheid, behulpzaamheid en eerlijkheid horen). Het is deze indeling die ook in ons onderzoek is teruggevonden. We konden de variabelen – zoals initieel gedacht – dus niet herleiden tot de tweedeling *status-solidariteit*. Wat we vroeger met een algemene term “solidariteitsgerichte variabelen” noemden, moet worden opgesplitst in *sociale attractiviteit* en *persoonlijke integriteit*.

We bekijken deze analyse wat meer in detail. De variabelen die opvallend hoog (-0.35 tot -0.40) correleren met de eerste principaalcomponent zijn in orde van dalende belangrijkheid *succesvolle carrière*, *winnaar van een debat* en *intelligentie* (figuur 1).

Figuur 1: *status*dimensie - variabelen

Figuur 2: *status*dimensie - variëteiten

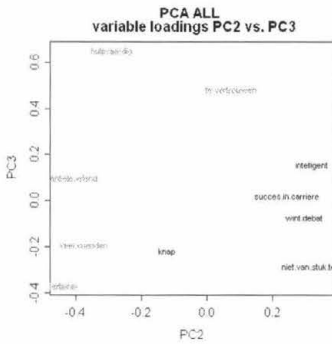
Deze variabelen behoren alle drie tot wat we eerder de "statusgeoriënteerde variabelen" noemden. We noemen PC1 daarom de *statusdimensie*. Op figuur 2⁹ zien we dat het standaardtalige en Limburgs tussentalige fragment, die de laagste tussentaligheidsgraad dragen en dus de twee meest neutrale variëteiten van het stimulusmateriaal zijn, bij alle informanten het hoogst scoren op de *statusdimensie*. De samenhang tussen status en standaardtaal hadden we verwacht, maar de hoge correlatie van de Limburgse tussentaal met deze *statusdimensie* is verrassend. We hadden immers verwacht dat het Brabantse fragment als het meest prestigieuze tussentalige fragment gepercipieerd zou worden omdat Brabant het talige centrum van Vlaanderen is en dus a priori een zeker prestige draagt. We kunnen, op grond van de linguïstische analyse, besluiten dat vooral de lage tussentaligheidsgraad van het Limburgse fragment en dus ook de grotere neutraliteit ervan (en dus *niet* de regionale afkomst van het fragment) verklaren waarom de attitudes van de meeste informanten tegenover net het Limburgse fragment vergelijkbaar zijn met hun attitudes tegenover het standaardtalige fragment.

Uiteraard, aangezien zowel het standaardtalige als het Limburgse fragment uit dit onderzoek zijn ingesproken door een en dezelfde spreker, kunnen we niet uitsluiten dat de vergelijkbare attitudes tegenover beide fragmenten (deels) veroorzaakt zijn door een sprekerseffect. Hoewel we een sprekerseffect zo goed mogelijk hebben proberen vermijden of beperken door een zorgvuldige selectie van sprekers met in hoge mate vergelijkbare sprekerskenmerken (zie paragraaf 3.3), blijft een vertekening mogelijk.

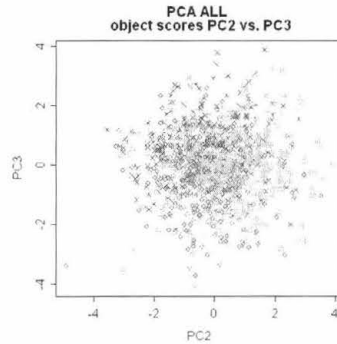
Terwijl de standaardtaal en de Limburgse tussentaal de hoogste scores krijgen op de statusgerichte vragen, worden zowel de Brabantse als de West-Vlaamse tussentaal het meest positief geëvalueerd op een sympathiegerichte dimensie. Ze krijgen dus ook een zekere vorm van aanzien toegeschreven, maar dan op sociaal vlak. Trudgill (1983) spreekt in dit verband van "covert prestige". Op de tweede dimensie PC2 laden vooral de variabelen *entertainer*, *veel vrienden* en *potentiële vriend* heel hoog (figuur 3). Op basis van die hoogste loadings hebben we deze dimensie de *sociale attractiviteitsdimensie* genoemd. Figuur 4 laat zien dat het vooral het Brabantse tussentalige fragment is dat globaal gezien

⁹ De driehoeken symboliseren de observatiewaarden van alle informanten bij het Limburgs gekleurde fragment, de plustekens de observatiewaarden van alle informanten bij het standaardtalige fragment, de bollen de observatiewaarden van alle informanten bij het Brabants gekleurde fragment en de x-en de observatiewaarden van alle informanten bij het West-Vlaams gekleurde fragment.

het meest positief geëvalueerd werd op deze *sociale attractiviteitsdimensie*. Uit de linguïstische analyse bleek dat dit fragment veruit de hoogste tussentaligheidsgraad had, en dus in sterkere mate dan de andere fragmenten “typische tussentaal” benadert. Met andere woorden, de informanten evalueren tussentalig taalgebruik het meest positief in een informele, affectieve context waar *entertainment* en *vrienden maken* een belangrijke rol spelen.

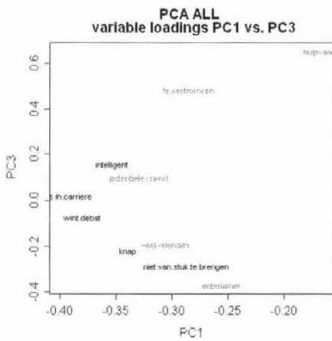

Figuur 3: *sociale attractiviteitsdimensie* - variabelen

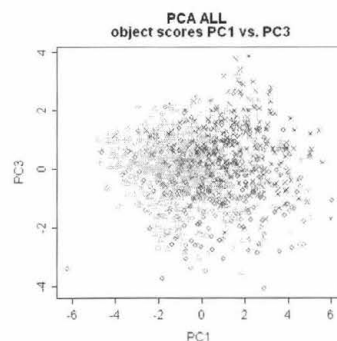

Figuur 4: *sociale attractiviteitsdimensie* - variëteiten

Wat de laatste principaalcomponent PC3 betreft (figuur 5), zijn er extreem hoge ladingen bij de variabele *hulpvaardigheid* (die een correlatiecoëfficiënt van meer dan 0.60 heeft) en ook een heel hoge lading voor de variabele *betrouwbaarheid* (met een correlatiecoëfficiënt van meer dan 0.50), net de twee solidariteitsgerichte variabelen die het minst hoog laadden bij PC2. Vandaar de aanduiding *persoonlijke integriteitsdimensie*.

Figuur 5: *persoonlijke integriteitsdimensie* - variabelen

Figuur 6: *persoonlijke integriteitsdimensie* - variëteiten

Op figuur 6 tenslotte is heel duidelijk te zien dat de observatiewaarden voor het West-Vlaamse fragment over het algemeen veel hoger liggen dan de observatiewaarden bij enig ander fragment. Dit fragment heeft een relatief hoge tussentaligheidsgraad, bevat enkele lexicale alternatieven die zich al in de schemerzone tussen dialect en tussentaal bevinden (zoals *verschieten* in plaats van het standaardtalige *schrikken*) én enkele typisch West-Vlaamse fonologische elementen (zoals de ϵ , dus de meer open gerealiseerde uitspraak van wat in de standaardvariëteit de halfgesloten e is, of de systematisch stemloze articulatie van zowel de g als de h) die vaak worden gepercipieerd als verder verwijderd van de standaardtaal dan welke regionaal gekleurde elementen ook.

Zo schrijft Willemyns (1979:153-154) bijvoorbeeld in een onderzoek bij Vlaamse universiteitsstudenten naar taalgebruik in gesprekken met familie:

“Meer dan sprekers uit de andere regio’s zouden Limburgers en West-Vlamingen het gevoel hebben dat hun dialect sterk afwijkt van de standaardtaal. Daardoor zouden ze eerder geneigd zijn om hun regionaal gekleurd taalgebruik het label ‘dialect’ te geven. In regio’s waar de afstand tussen dialect en standaardtaal wat minder groot is (of door de sprekers als minder groot ervaren wordt), bijvoorbeeld in Brabant en Antwerpen, moet iemand al heel ‘plat’ dialect spreken opdat zijn/haar taalgebruik effectief als dialect geïdentificeerd wordt.”

Dit citaat geldt in dit onderzoek enkel voor de West-Vlaamse (en niet voor de Limburgse) variëteit, aangezien de tussentaligheidsgraad van het Limburgs gekleurde stimulusfragment danig lager ligt dan die van de overige tussentalige stimulusfragmenten en bijgevolg opvallend dicht bij de neutrale standaardtaal benadert.

We besluiten uit de analyses tot dusver dat het Limburgs gekleurde fragment van deze stimulibatterij als meest neutrale fragment het dichtst aansluit bij de standaardtaal, dat het Brabants gekleurde fragment met zijn sociaal attractieve imago het meest tussentalig is, en dat de variëteit uit het West-Vlaamse fragment eerder naar de dialectpool neigt.

De analyse op basis van de onafhankelijke variabele *regio* vervolgens toont aan dat de informanten die het nauwst verbonden zijn met de globaal meest negatief geëvalueerde variëteit, de West-Vlamingen, nog extremere scores dan de Limburgse informanten toekennen aan zowel de spreker van het algemeen meest negatief (West-Vlaams tussentalige) als aan de spreker van het algemeen meest positief (Limburgs tussentalige) geëvalueerde fragment. Ten gevolge van hun “ondergeschikte” positie en de daarmee samenhangende hogere normgevoeligheid keren zij zich meer dan andere sprekers af van laaggevalueerde taalvarië-

teiten en willen ze zich tegelijk meer dan andere sprekers conformeren met prestigieuze taalvariëteiten. Die "minority group reaction" (Edwards 1985) weegt dus zwaarder door dan de grote geografische afstand tussen de twee variëteiten. De West-Vlamingen evalueren de Limburgse spreker in dit onderzoek niet negatief omdat hij een variëteit spreekt met kenmerken uit een veraf gelegen regio, maar evalueren hem net positief omdat de variëteit die hij spreekt dichter aanleunt bij de standaardtaal en dus sociaal een trap hoger staat.

De belangrijkste vaststelling met betrekking tot verschillende attitudes tussen mannelijke en vrouwelijke informanten is tenslotte dat vrouwen, zoals uit vorige sociolinguïstische studies (zoals Brouwer 1987) blijkt, prestigegevoeliger zijn dan mannen. Hun attitude tegenover de sprekers die het meeste status wordt toegeschreven (de spreker van de standaardtaal en de Limburgse tussentaal) is nog positiever dan de attitude van de mannen tegenover diezelfde sprekers. Vrouwen hechten meer belang aan "signs of succes" zoals een succesvolle carrière, een net voorkomen, conformiteit aan de norm enzovoort. Aan de andere kant werd bij de mannelijke informanten systematisch het omgekeerde patroon opgemerkt: zij hechten meer belang dan de vrouwen aan de sociale (attractieve) kwaliteiten van de (Brabantse) spreker.

6. DISCUSSIE

Met dit onderzoek hebben we aangetoond dat de attitude van de Vlamingen tegenover de Vlaamse tussentaal verschilt van hun attitude tegenover de neutrale standaardtaal. Het zijn bovendien vooral regionale accenten en de mate van tussentaligheid en vlotheid van taalgebruik die attitudevorming beïnvloeden. We benadrukken opnieuw dat een mogelijk sprekerseffect in de resultaten niet kan worden uitgesloten. Hoewel de sprekers van de stimulusfragmenten heel zorgvuldig en nauwkeurig zijn geselecteerd, kunnen we niet met volle zekerheid uitsluiten dat de resultaten beïnvloed zijn door het feit dat eenzelfde spreker twee fragmenten heeft ingesproken, terwijl een derde en vierde spreker de overige fragmenten hebben ingesproken.

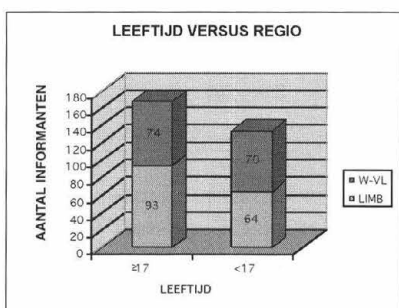
Uit de resultaten is gebleken dat die attitudes door drie onderliggende dimensies gestuurd worden. Die drie factoren hebben we naar het model van Lambert (1960) de *statusdimensie*, de *sociale attractiviteitsdimensie* en de *persoonlijke integriteitsdimensie* genoemd. Die drie dimensies overlappen in feite met de driedeling (hoewel er geen scherpe grenzen bestaan) standaardtaal-tussentaal-dialect in het Vlaamse taallandschap. Elke variëteit heeft duidelijk een eigen functie en wordt tengevolge daarvan ook op een eigen manier gewaardeerd.

Een eerste tendens toont zich in de voorkeur om *status* te verbinden met standaardtalige variëteiten die typisch zowel functioneel, geografisch als sociaal algemeen zijn. De twee meest neutrale variëteiten in ons onderzoek, de standaardtaal en de Limburgse tussentaal, scoorden inderdaad het hoogst op de *status*dimensie.

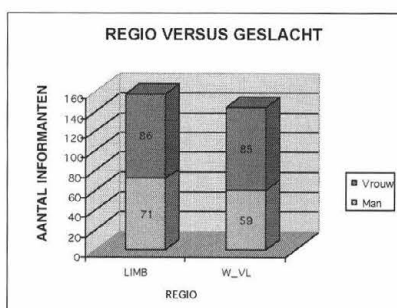
Als een tweede duidelijke tendens wordt typische tussentaal, in ons onderzoek het best vertegenwoordigd door het Brabantse fragment, als het meest *sociaal attractief* aanzien. Tussentaal is dus dé taalvariëteit bij uitstek om in een “plezante maar niet serieuze” context te worden gebruikt. We kunnen uit deze resultaten eveneens afleiden dat Vlaamse tussentaal duidelijk een variëteit met een eigen functionaliteit is, maar geenszins een concurrent voor de standaardtaal in Vlaanderen. Tussentaal is geen eigen Belgisch-Nederlandse norm voor verzorgd taalgebruik geworden of aan het worden; die functie ligt enkel en alleen bij de standaardtalige variëteit. De tussentaal in Vlaanderen wordt, in tegenstelling tot de Belgisch-Nederlandse standaardtaal en ten koste van het dialect, in de eerste plaats steeds vaker als informele, spontane, toegankelijke spreektaal gehanteerd.

Tenslotte wordt taalgebruik dat het meest het dialect (in casu het West-Vlaamse fragment uit dit onderzoek) benadert, bovenaan de *persoonlijke integriteits*dimensie geplaatst. Dialectisch taalgebruik is de soort taalvariëteit die het beste past in een intieme thuis- en vriendenkring, daar waar de spreker zich niet moet “bewijzen” en waar persoonlijke integriteit een belangrijke rol speelt. Om dezelfde redenen krijgt deze variëteit overigens de laagste positionering op de *status*dimensie.

BIJLAGE 1

Aantal plus- en min- zeventienjarige informanten ingedeeld op basis van regio

Aantal Limburgse en West-Vlaamse informanten ingedeeld op basis van geslacht

BIJLAGE 3

1. H-procope	a) ST: de [h] wordt uitgesproken b) TS: deletie van de [h]
2. T-apocope bij korte functie-woorden	a) ST: de eind-[t] wordt uitgesproken b) TS: deletie van de [t]
3. R-apocope bij maar	a) ST: de eind-[r] wordt uitgesproken b) TS: deletie van de [r]
4. Syncope	a) ST: geen omissie van fonemen middenin het woord b) TS: deletie van een of meerdere fonemen in het woord
5. Er	a) ST: uitgesproken als [ðr] b) TS: uitgesproken als [dðr]
6. Alternatieve diminutivering	a) ST: gevormd met de suffixen <i>-je</i> , <i>-pje</i> , <i>-(e)tje</i> of <i>-kje</i> b) TS: gevormd met de suffixen <i>-ske</i> en <i>-(e)ke</i>
7. Verbuiging van bepaalde en onbepaalde lidwoorden	a) ST: gebruik van <i>de</i> , <i>het</i> of <i>een</i> b) TS: gebruik van <i>den</i> , <i>ne</i> , <i>nen</i> of <i>e</i>
8. Verbuiging van bijvoeglijke naamwoorden in attributieve positie	a) ST: de vorm volgt de standaardtalige verbuiging b) TS: de vorm volgt de tussentalige verbuiging
9. Verbuiging van bezittelijke en aanwijzende naamwoorden in attributieve positie	a) ST: de vorm volgt de standaardtalige verbuiging b) TS: de vorm volgt de tussentalige verbuiging
10. Varianten van de persoonlijke voornaamwoorden in onderwerpsfunctie	a) ST: gebruik van <i>je</i> in de 2 ^e persoon en <i>hij</i> in de 3 ^e persoon b) TS: gebruik van <i>ge</i> in de 2 ^e persoon en <i>em</i> in de 3 ^e persoon
11. Alternatief werkwoordparadigma	a) ST: 1 ^e persoon enkelvoud van <i>hebben</i> uitgesproken als [heb] b) TS: 1 ^e persoon enkelvoud van <i>hebben</i> uitgesproken als [e:]

12. Alternantie je/u
- a) ST: twee voornaamwoorden in eenzelfde zin komen ofwel beide voor in de beleefdheidsvorm *u* ofwel beide in de vertrouwelijkheidsvorm *je*
  - b) TS: twee voornaamwoorden in eenzelfde zin kunnen behoren tot een apart beleefdheidsregister

BIBLIOGRAFIE

- Agheysi, R. & J.A. Fishman 1970. "Language attitude studies: a brief survey of methodological approaches". *Anthropological Linguistics* 12: 137-157.
- Ammon, U., N. Dittmar & K. J. Mattheier (eds.) 1988. *Sociolinguistics: An International Handbook of the Science of Language and Society*. Berlin: Walter de Gruyter.
- Ball, P. & H. Giles 1982. "Speech style and employment selection: The matched-guise technique". In G.M. Breakwell, H. Foot & R. Gilmour, *Social Psychology: A Practical Manual* 101-122. London: Macmillan.
- Binnemans, T. 2003. *Taal en identiteit: een functionele analyse van de taalvariatie in het televisieprogramma 2x Enkel*. [Licentiaatsverhandeling, Katholieke Universiteit Leuven].
- Brouwer, D. 1987. "Language, attitudes and sex stereotypes". In D. Brouwer & D. de Haan, *Women's language, socialization and self-image* 212-225. Dordrecht: Foris
- De Caluwe, J. 2002. "Tien stellingen over functie en status van tussentaal in Vlaanderen". In J. De Caluwe, D. Geeraerts, S. Kroon, V. Mamadouh, R. Soetaert, L. Top & T. Vallen (eds.), *Taalvariatie en taalbeleid. Bijdragen aan het taalbeleid in Nederland en Vlaanderen* 57-67. Antwerpen-Apeldoorn: Garant.
- Geeraerts, D. 1998. "VRT-Nederlands en Soap-Vlaams". *Nederlands van nu* 4: 75-77.
- Geeraerts, D. 1999. "Noch standaard, noch dialect: 'tussentaal' in Vlaanderen en Nederland". *Onze Taal* 68: 232-235.
- Geeraerts, D., S. Grondelaers & D. Speelman 1999. *Convergentie en divergentie in de Nederlandse woordenschat. Een onderzoek naar kleding- en voetbaltermen*. Amsterdam: Meertens Instituut.
- Geeraerts, D., A. Penne & V. Vanswegenoven 2000. "Thuis-taal en Familietaal. Taalgebruik in Vlaamse soaps". In S. Gillis, J. Nuyts & J. Tældeman (eds.), *Met taal om de tuin geleid. Opstellen voor Georges de Schutter* 161-170. Antwerpen: Universitaire Instelling Antwerpen.
- Geeraerts, D. 2001. "Een zondagspak? Het Nederlands in Vlaanderen: gedrag, beleid, attitudes". *Ons Erfdeel* 44: 337-344.
- Geeraerts, D. 2003. "Rationalisme en nationalisme in de Vlaamse taalpolitiek". In J. De Caluwe, D. Geeraerts, S. Kroon, V. Mamadouh, R. Soetaert,

- L. Top & T. Vallen (eds.), *Taalvariatie en taalbeleid. Bijdragen aan het taalbeleid in Nederland en Vlaanderen* 87-104. Antwerpen-Apeldoorn: Garant.
- Giles, H. & P. Powesland. 1975. *Speech and social evaluation*. London.
- Giles, H., M. Hewstone, E. B. Ryan & P. Johnson. 1988. "Research on language attitudes". In U. Ammon, N. Dittmar & K. J. Mattheier (eds.), *Sociolinguistics: An International Handbook of the Science of Language and Society* 585-597. Berlin: Walter de Gruyter.
- Goossens, J. 2000. "De toekomst van het Nederlands in Vlaanderen". *Ons Erfdeel* 43: 3-14.
- Hendrickx, R. 2001. "Laat ons ne keer te goei naar onszelf luisteren". http://vrtaal.net/taalatabanken_master/taalbeleid/tussentaalcampagne.s.html.
- Knops, E. 1982. *Attitudes van Vlamingen tegenover de Nederlandse standaardtaal*. Nijmegen: Knops.
- Knops, E. 1983. "Meet- en manipulatietechnieken in taalattitude-onderzoek". *Gramma* 7: 281-307.
- Lambert, W.E., R.C. Hodgson, R.C. Gardner & S. Fillenbaum 1960. "Evaluative reactions to spoken languages". *Journal of abnormal and social psychology* 66: 44-51.
- Lambert, W.E., H. Frankel & G.R. Tucker 1966. "Judging personality through speech: A French-Canadian example". *Journal of Communication* 16:305-321.
- Oppenheim, A.N. 1999. *Questionnaire design, interviewing and attitude measurement*. London: Pinter.
- Plevoets, K. 2008. *Tussen spreek- en standaardtaal*. [Dissertatie, Katholieke Universiteit Leuven].
- Taldeman, J. 1992. "Welk Nederlands voor Vlamingen?". *Nederlands van nu* 40: 33-52.
- Trudgill, P. 1983. *On dialect: social and geographical perspectives*. Oxford: Blackwell.
- Van Bezooijen, R. & D. Smakman 1997. "Een verkenning van populaire ideeën over de standaardtaal van Nederland". *Taal en Tongval* 10: 126-139.
- Van Bezooijen, R. & J. Ytsma 1999. "Accents of Dutch". *Belgian Journal of Linguistics* 13: 105-130.
- Van Bree, C. 1988. "Oordelen van standaardtaal-, dialect- en sociolectsprekers over standaardtaalvariëteiten, dialecten en sociolecten". *Leuvense Bijdragen* 77: 1-42.
- Van de Velde, H. 1996. "Verkavelingsvlaams : wat is mij dat nu?". In R. van Hout & J. Kruijssen (red.), *Taalvariëties: toonzettingen en modulaties op een thema* 261-271. Dordrecht: Foris.
- Van Gijssel, S. 2001. *Taalgebruik in reclame: een variationele en functionele analyse*. [Licentiaatsverhandeling, Katholieke Universiteit Leuven].
- Van Istendael, G. 1993. *Het Belgisch labrynt. Wakker worden in een ander land*. Amsterdam: De Arbeiderspers.
- Willems, R. 1979. "Taalgebruik in gesprekken met familie bij Vlaamse universiteitsstudenten". http://webhost.ua.ac.be/apil/apil104/6_Thuistaal.pdf.